

HOOFDSTUK 3

UW NAAM WORDE GEHEILIGD

DE NAAM VAN GOD

Iemands naam kennen is niet zomaar iets, al voelen we dat vaak niet meer zo sterk. Toch kent iedereen vast momenten waarop het bijzonder voelt om iemands naam te mogen gebruiken. Als je bijvoorbeeld als volwassene op een schoolreünie een vroegere leraar tegenkomt, en hem bij zijn voornaam mag (of moet) noemen, voelt dat als een bijzonder moment. In de Nederlandse maatschappij is in dat opzicht trouwens veel veranderd de laatste decennia. Dertig jaar geleden kenden kinderen op de basisschool niet eens de voornamen van de leerkrachten, tegenwoordig kennen ze de achternamen niet. Ook op het werk hangt naamgebruik niet meer samen met hiërarchie. Dat geldt niet in alle culturen. Op andere plaatsen in de wereld geldt nog altijd dat het kennen en gebruiken van namen geassocieerd wordt met hiërarchische posities, met macht en kracht.

Bij God voelen we het bijna allemaal nog wel. De meesten van ons zijn het niet gewend om God bij zijn naam te noemen. We gebruiken woorden die te maken hebben met Gods grootheid (denk aan Eeuwige, Koning) of met onze relatie tot God (bijvoorbeeld Heer of Vader). Hierin verschillen we van de oude Israëlieten, die God wel met een naam aanspraken. En ze kenden kracht toe aan het uitspreken van de naam; ze geloofden dat God iets doet als je zijn naam noemt. Als in de Bijbel gesproken wordt over Gods naam, gaat het vaak over zijn concrete naam. We zullen in dit hoofdstuk die naam nader bekijken. Ergens in de geschiedenis, nog voor de tijd van Jezus, hielden Joden ermee op om Gods naam uit te spreken, uit eerbied. Daarom zijn de woorden ‘zijn naam’ soms ook een manier om God aan te duiden. Het verschilt van kerk tot kerk in hoeverre we die kracht herkennen.

Als we in het Onzevader bidden: ‘uw naam worde geheiligd’, is het goed om in ons achterhoofd te houden: God heeft in de Bijbel daadwerkelijk een naam en mensen uit de tijd van de Bijbel wisten dat ook, ook al spraken ze op een bepaald moment de naam niet meer uit.

JHWH – de naam van God

In culturen met meer dan één God hebben de goden namen. Bekende goden

zijn Zeus, Hera en Athene, uit de Griekse mythologie, en Mars, Jupiter en Juno uit de Romeinse. In de tijd van het oude Israël hadden volken hun eigen goden, en die noemden ze bij hun naam. Zo had je bij de Kanaänieten de god Baäl ('heer', 'meester') en de godin Asjera. Beide goden kom je in de Bijbel tegen: als afgoden, goden die bestreden moeten worden – maar ook goden die soms door de Israëlieten vereerd werden.

Het is niet helemaal zeker hoe de naam van de God van Israël klonk. Het Hebreeuws gebruikt alleen medeklinkers – de medeklinkers van Gods naam zijn er nog wel: JHWH. Maar de precieze klank van de naam is door de eeuwen heen verloren gegaan. Veel geleerden denken dat het Jahwè moet zijn geweest. Sommigen zeggen Jahoe, want in oude Joodse teksten in het Grieks wordt Gods naam wel eens zo geschreven, misschien omdat de naam zo klonk; ook komen we in het Oude Testament namen tegen die eindigen op -jahoe. Zeker zullen we dat niet weten, en ook niet wat Gods naam betekent trouwens. Wel vermoeden veel uitleggers dat de naam iets te maken heeft met het Hebreeuwse werkwoord 'zijn'. In elk geval zien we dat er in sommige bijbelse teksten een verband gelegd wordt tussen JHWH en 'zijn'. Gods naam betekent dus volgens de bijbelschrijvers iets als 'hij is (er)' of 'hij zal (er) zijn'. De naam werd gewoon uitgesproken vroeger, maar in de tijd van het Nieuwe Testament waarschijnlijk al niet of nauwelijks meer, vermoedelijk uit eerbied voor de naam. In plaats van Jahwè zeiden de Joden 'Adonai', 'Heer'. Tegenwoordig is dat nog steeds zo; sommige Joden gebruiken ook 'Eeuwige' of 'de Naam'. Ook in de meeste kerken wordt de naam Jahwè niet gebruikt, uit respect voor deze Joodse gewoonte.

In de meeste bijbelvertalingen wordt 'Heer' vertaald waar de Hebreeuwse tekst JHWH heeft. Er zijn wel bijbelvertalingen gemaakt waar Jahwè staat – bijvoorbeeld de Willibrordvertaling in de versie uit 1975. Ook zijn er studiebijbels die JHWH gebruiken als weergave van Gods naam. In de NBV is ervoor gekozen om overal waar in het Hebreeuws Gods naam staat, HEER met vier (kleine) hoofdletters te gebruiken. Dan kun je precies zien waar de brontekst de naam van God heeft, zonder die ook in de tekst of bij het voorlezen te gebruiken. Al in de tijd van de Bijbel zeiden Joden soms 'de Naam' in plaats van JHWH. Als je teksten leest als 'Jeruzalem, de stad die de HEER had uitgekozen om er zijn naam te laten wonen' (1 Koningen 14:21, NBV), wordt bedoeld: de stad die God had uitgekozen als woonplaats voor zichzelf.

Anders dan veel Joden lezen wij niet de Hebreeuwse tekst, en zien we dus niet hoe mooi en betekenisvol Gods naam eigenlijk is (ook zonder hem uit te spreken): 'hij is er', 'hij zal er zijn'. Gods naam geeft heel kernachtig aan

wie hij wil zijn voor ons mensen. Er is in de Bijbel een prachtig verhaal waarin God laat zien dat zijn naam en de manier waarop hij God wil zijn voor de mensen, helemaal bij elkaar aansluiten. Het is een verhaal over Mozes, een Israëlitische jongen die was opgegroeid aan het Egyptische hof, maar uiteindelijk moest vluchten omdat zijn ware identiteit bekend geworden was.

In Exodus 3 lezen we dat Mozes tijdens het hoeden van het vee van zijn schoonvader op de berg Horeb een struik ziet branden. Vreemd genoeg brandt de struik niet af, dus Mozes gaat op onderzoek uit. Uiteindelijk blijkt het een teken van God te zijn. Mozes krijgt een opdracht van God: God heeft gezien hoe zijn volk lijdt en wil ze bevrijden uit de macht van de Egyptenaren. Mozes krijgt de opdracht om namens God naar de farao te gaan, en het volk te bevrijden. Mozes ziet deze opdracht helemaal niet zitten. Hij vraagt zich af wat hij moet zeggen tegen de Israëlieten.

Dan staat er in vers 13-15: ‘Mozes zei: “Ik moet dus tegen de Israëlieten zeggen dat de God van hun voorouders mij gestuurd heeft. Maar wat moet ik zeggen als ze vragen hoe die God heet?” Toen zei God: “Ik ben degene die er altijd is. Je moet tegen de Israëlieten zeggen dat ‘Ik ben er altijd’ je gestuurd heeft. Dat zal mijn naam zijn. Zo moeten ze mij voortaan noemen. Ik ben de Heer, de God van hun voorouders, de God van Abraham, Isaak en Jakob.”’

In deze prachtige passage zien we hoe krachtig Gods naam is: ‘hij die er altijd is’. Het is goed dat we de Joodse traditie respecteren en de naam niet uitspreken, maar het is belangrijk dat we wel weten dat God een naam heeft, en wat zijn naam betekent.

Tegen het vloeken?

Bij het ‘heiligen van Gods naam’ uit het Onzevader denken veel mensen aan een verbod op vloeken. Er zijn veel Nederlanders die bij tijd en wijle de naam van Jezus of God gebruiken om hun woorden kracht bij te zetten. Het gebeurt in situaties waar mensen boos op elkaar zijn, of als er iets (heel) ergs aan de hand is, of zomaar als stopwoordje. Is het moderne vloeken hetzelfde als wat in de Bijbel bedoeld wordt, bijvoorbeeld in de tien geboden?

In Exodus 20:7 lezen we: ‘Spreek mijn naam niet zomaar uit, zonder nadenken. Als iemand dat toch doet, zal ik hem straffen.’ Waar gaat het dan precies om? De mensen geloofden dat het uitspreken van een naam bijzondere kracht kon hebben, zeker het uitspreken van Gods naam. Die kracht

kun je ten goede gebruiken; een mooi voorbeeld is een psalmcitaat dat ook nog vaak in kerkdiensten klinkt: 'Onze hulp is in de naam van de HEER die hemel en aarde gemaakt heeft' (Psalm 124:8). De keerzijde was ook waar: je kon Gods naam ook ten kwade gebruiken. In Leviticus 24:10-16 kun je lezen hoe erg men het in het oude Israël vond als Gods naam misbruikt werd – iemand die Gods naam lasterde, moest zelfs ter dood gebracht worden. Gods naam draagt macht en kracht in zich, en daar mag je geen misbruik van maken. Een ander voorbeeld vinden we in Handelingen 19:13-16, waar niet-christenen met de naam van Jezus boze geesten proberen uit te drijven. Het gebruik, of in dit geval misbruik, van een heilige naam is een krachtig middel.

Je zou kunnen zeggen dat het om iets anders gaat dan het vloeken zoals wij dat kennen. Het gaat om het 'erbij roepen van God' terwijl dat eigenlijk niet kan. Zo zegt Jezus in zijn grote toespraak op de berg in Matteüs 5:33-35:

Jullie weten wat er nog meer gezegd is tegen jullie voorouders. Het staat in de wet: «Zeg niet te snel: Dat is zo zeker als de Heer leeft! Want als je iets zegt dat niet waar is, heb je schuld bij God.» Dit zeg ik daarover: Gebruik nooit de woorden: “Zo zeker als de Heer leeft!” En zeg nooit over iets: “Dat is zo zeker als de hemel bestaat” of: “Dat is zo zeker als de aarde bestaat”. Want God is koning van de hemel, hij heerst over de aarde.

Voor de meeste mensen in onze tijd speelt zo'n sterke verbinding tussen naam en kracht niet meer, noch in positieve, noch in negatieve zin. Het vervloeken van mensen in Gods naam speelt in onze godsdienst niet of nauwelijks een rol. De waarde die de meesten van ons toekennen aan een naam is kleiner dan in de tijd van de Bijbel.

Toch is het goed om er vanuit de kracht van Gods naam nog eens over na te denken. We neigen in onze cultuur steeds meer naar gelijkheid, zeker in ons taalgebruik. Denk nog maar eens aan die leerkracht die van 'Meester Lindenboom' nu 'meester Rob', of gewoon 'Rob' geworden is. Met zijn achternaam zijn zijn gezag en zijn positie in de maatschappij deels verdwenen, met alle gevolgen van dien. Hoe zit dat met God? Is het niet te gemakkelijk om alleen over het vloeken van de straat te spreken, het grove gebruik van de woorden God en Jezus door mensen die er niet al te veel mee hebben? Welke rol geven wij God in ons leven? Wanneer roepen wij hem erbij – thuis, in de politiek, op school? En is dat gebruik terecht?

Het Onzevader gaat over meer dan ‘gewoon’ vloeken – dat is duidelijk. Maar het ‘heiligen van Gods naam’ brengt ons wel bij het gebruik van Gods naam, en de rol die we God geven in ons leven.

Gods naam heiligen

Het Griekse woord voor ‘heiligen’ (*hagiazô*) en ook het Hebreeuwse werkwoord (*qadash*) hebben iets te maken met het apart zetten van dingen. Je heiligt iets als je het op een bijzondere manier behandelt, met bijzondere eer. Gods naam is een bijzondere (heilige) naam: ‘hij zal er zijn’. En het is een naam die bijzondere kracht in zich bergt. Hij is er ook daadwerkelijk, en luistert naar ons mensen. Daarom is het zo belangrijk dat we op een goede manier met hem omgaan. Of, met andere woorden, dat we met hem omgaan als een heilige God.

De uitdrukking ‘Gods naam heiligen’ staat ook al in het Oude Testament. Het volk heeft het moeilijk, maar de profeet Jesaja voorspelt een betere tijd (Jesaja 29). De machthebbers van nu zullen verdwijnen, en het zal goed zijn in het land. In Jesaja 29:23 lezen we: als de mensen in Israël zien wat ik, God, allemaal doe, zullen ze ‘mijn naam heiligen’ (letterlijke vertaling). Je kunt het vertalen als: ‘zullen ze weer eerbied voor mij hebben’, of ‘mijn heilige naam erkennen’. Gods naam heiligen heeft te maken met erkennen dat hij de machtige God is, en hem de eer geven die hem toekomt. God gaat aan het werk, en de mensen zullen zijn naam heiligen.

Een andere oudtestamentische tekst waarin ‘de naam heiligen’ voorkomt, is Ezechiël 36. De situatie daar is anders. Het volk is in ballingschap en God zegt tegen hen: jullie gedrag heeft ervoor gezorgd dat jullie in ballingschap gingen – ik was zo boos op jullie dat ik je heb weggejaagd uit het land. Maar het resultaat is dat mijn naam overall bespot wordt. Alle volken zeiden: kijk, die God is niets waard, die kan zijn volk niet eens beschermen. In vers 22 en 23 zegt hij: ik ga nu ingrijpen – niet voor jullie, Israëlieten, maar voor mijn ‘heilige naam’. ‘Ik zal mijn grote naam heiligen’ – die naam die door het volk ontheilgd is tussen al die andere volken. Doordat ik jullie help, zullen ‘de volken weten dat ik JHWH ben’. Dit is net iets ingewikkelder: God zélf zal zijn naam heiligen, oftewel: laten zien dat zijn naam heilig is. In gewone taal kun je zeggen: God zal zorgen dat de volken weer eerbied voor hem krijgen.

Jesaja en Ezechiël leren ons dat ‘Gods naam heiligen’ vooral iets zegt in een situatie waarin God niet de eer krijgt die bij hem past, bijvoorbeeld als er moeilijkheden zijn in een land, als mensen niet doen wat God van hen vraagt en er een bende van maken. De ene keer zijn het machthebbers die

ervoor zorgen dat God vergeten wordt; als God die machthebbers laat verdwijnen, kunnen de mensen hem weer eer geven. De andere keer zijn het Gods mensen zelf die het verkeerd doen. Misbruiken ze Gods naam? In elk geval is het effect dat God een lachertje wordt, ook voor andere mensen dan zijn eigen volk. In dat geval kan hij ingrijpen, zodat *iedereen* moet erkennen dat hij God is. In sommige latere bijbelboeken wordt dat nog wat steviger gezegd. Bijvoorbeeld in Zacharia 14:9, waar het gaat over de dag van de Heer aan het eind van onze tijd. Op die dag zal God koning zijn over de hele aarde, en ‘dan zal JHWH de enige God zijn en zijn naam de enige naam’.

‘Uw naam worde geheiligd’ – het Onzevader

Met kennis over wat Gods naam is en wat heiligen van Gods naam is, kunnen we naar het Onzevader terug. We bidden tot God: ‘uw naam worde geheiligd’. We vragen God of hij ervoor wil zorgen dat zijn naam op de juiste manier geëerd wordt. Met die vraag erkennen we dat die situatie er nu niet is. En daar zit precies de moeilijkheid. Wie eert God niet op de juiste manier? Zijn wij dat zelf? Is dat de wereld om ons heen? Zijn het de machthebbers en wereldleiders? Wat vragen we eigenlijk aan God? Gaat het over nu of juist over later, het eind van de tijd?

Wat je bij het begrijpen van moeilijke bijbelteksten soms kan helpen, is het vergelijken van bijbelvertalingen. Je kunt het beste vertalingen kiezen die niet al te letterlijk vertalen, maar juist bedoeld zijn om de tekst dicht bij mensen te brengen in hun eigen taal. In zulke vertalingen hebben de bijbelvertalers namelijk echt keuzes moeten maken die hun begrip van de Griekse of Hebreeuwse tekst laten zien. Hieronder zie je Matteüs 6:9 in vier vertalingen in eenvoudige, begrijpelijke taal. De vertalers van deze tekst hebben allemaal moeten kiezen hoe ze ‘uw naam worde geheiligd’ opvatten. Als een tekst over nu, of over de toekomst, het eind van de tijd; als een tekst waarin God iets moet doen, of juist wij mensen; als iets wat nu al gebeurt, of wat nog niet gebeurt:

- laat iedereen u eren (Bijbel in Gewone Taal)
- help ons om uw naam te eren (‘help us to honor your name’ – Contemporary English Version)
- laat zien wie u bent (‘reveal who you are’ – The Message)
- laten alle mensen diep ontzag voor u krijgen (Basisbijbel)

De verschillen zijn duidelijk. De vertalingen laten zien dat er twee uitlegtradities van deze bede zijn: 1. de 'nu'-uitleg, waarin we God met de bede vragen of hij wil zorgen dat iedereen, inclusief wijzelf, zijn naam met respect behandelen – dat is een vraag om hulp aan God voor jezelf en voor anderen; 2. de 'later'-uitleg, waarin we God vragen of hij ervoor wil zorgen dat ooit, aan het eind van de tijd, iedereen ziet dat zijn naam heilig is, dat iedereen hem eert. Sommige vertalingen, zoals de BGT, passen bij beide uitlegtradities. En we zullen zien dat het nu-perspectief en het dan-perspectief door het hele gebed heen speelt.

Reflectie

De bede 'uw naam worde geheiligd' brengt ons bij de vraag hoe wij naar God kijken en hoe we met hem omgaan. Zijn naam JHWH, die we niet uitspreken, houdt een belofte in: ik zal er zijn voor jullie. De Bijbel laat zien dat je niet lichtzinnig met Gods naam mag omgaan, de naam is een krachtige belofte. Het Onzevader brengt met deze bede teksten uit het Oude Testament in herinnering, waar Gods naam *niet* wordt geheiligd, door zijn eigen mensen en ook door de omgeving. Gods eigen ingrijpen is nodig om daar verandering in aan te brengen.

Gaat het in de bede om het nu – geven wij God in ons leven de eer die hem toekomt? Niet vloeken is een begin, maar Gods naam goed gebruiken gaat verder dan dat! Gaat het om een toekomst waarin alles goed zal zijn en iedereen God erkent? Leven wij daar echt naartoe, en laten we in ons eigen leven al iets zien van die nieuwe toekomst? Niemand weet welke uitleg de beste is. Misschien is het wel goed om beide kanten mee te nemen. Zonder Gods hulp zal het moeilijk zijn hem de eer te geven die bij hem past. Maar een geloof zonder perspectief op een wereld waarin het goed zal zijn – een wereld waarin iedereen ziet wie God is en hoe hij wil dat wij leven – dat is een geloof zonder hoop.